

7. Петрене С.Н. Роль липидов в адаптационных реакциях организма на экстремальное воздействие/ С.Н. Петрене, Л.В. Юшина//Патологическая физиология и экстремальная терапия. - 1989. - №3. - С.51-53.

8. Пишнов Г.Ю. Поведінкові реакції та неспецифічна реактивність у щурів при моделюванні експериментального хронічного стресу/Г.Ю. Пишнов// Експериментальна і клінічна медицина. – 2006. - №3.- С.46-50.

УДК 61.000.93:001

ВНЕСОК КИЇВСЬКИХ ЛІКАРІВ-ХІРУРГІВ В РОЗВИТОК МЕДИЦИНИ УКРАЇНИ І НАУКОВИЙ ПРОГРЕС В ХІРУРГІЇ

Б.І. Паламар, О.А. Тихонов, Р.О. Мельник, А.О. Собко

Київська міська клінічна лікарня №3

Через шість років після заснування у Київському університеті було відкрито медичний факультет. Організовано терапевтичну і хірургічну клініки на 20 ліжок кожна, що відразу позитивно позначилося на діяльності новоствореного факультету. А найголовніше – провідні кафедри медичного факультету очолили видатні вчені. Ось лише деякі з цих відомих імен.

Юрій Карлович Шимановський (1829 – 1868) закінчив Дерптський університет (1856), був професором хірургії Київського університету. Саме він був автором фундаментальних праць «Оперативна хірургія» (1864) та «Операції на поверхні людського тіла» (1865), вперше в світовій хірургічній практиці описав вільне перещеплення шкіри. Обстоював зберігальний принцип хірургічних операцій, виступав за широке використання шкірної пластики. Вдосконалив операцію кістково-пластичної ампутації стегна (операція Гріті-Шимановського), запропонував операцію трансплантації ліктьового відростка на поверхню розпилу плечової кістки при ампутаціях, а також спосіб витягання шкіри ампутаційної кукси. Розробив спосіб закриття зовнішньої кишкової нориці (спосіб Шимановського), удосконалив гіпсову пов'язку, винайшов і модифікував близько 80 медичних інструментів, приладів та пристроїв. Колекція інструментів, які винайшов Шимановський, здобула високу оцінку на Всесвітній виставці в Парижі (1867).

Протягом 48 років кафедру хірургії на медичному факультеті при Київському університеті очолював учень М. Пирогова В. Караваєв. Професор В.О.Караваєв став першим керівником кафедри хірургії. Як один із найвидатніших хірургів свого часу, він надзвичайно добре володів оперативною

технікою та працював майже в усіх розділах хірургії. Усього він зробив 16 тис. операцій. Особливо прославився професор Каравасєв у галузі хірургічної офтальмології. Він одним із перших почав успішно оперувати хворих на катаракту, модифікував і удосконалив техніку цього оперативного втручання, сам виконував його за півтори хвилини; зробив близько 3 тисяч операцій по видаленню катаракти. До нього за лікуванням зверталось чимало хворих з-за кордону.

У співдружності з В.Каравасєвим працював талановитий хірург і вчений Ю. Шимановський, який викладав хірургічну анатомію і оперативну хірургію.

Серед керівників хірургічних кафедр Київського університету слід назвати М. Волковича. Він був організатором і головою Київського хірургічного товариства. Микола Маркіянович Волкович (1858 – 1928) видатний хірург, народився на Чернігівщині. Займаючи посаду професора хірургії Київського університету, був обраний академіком Всеукраїнської академії наук (1928). Закінчив Київський університет (1882), у своїй докторській дисертації (1888) відкрив збудника риносклероми (паличка Волковича – Фріша). Описав атрофію або атонію м'язів правої половини живота при хронічному апендициті (симптом Волковича), запропонував навскісний розріз у правій клубовій ділянці для апендектомії (розріз Волковича – Дьяконова), вперше висловився про необхідність холецистектомії в усіх випадках калькульозного холециститу. Зробив великий внесок у травматологію, винайшов шину для іммобілізації кінцівки (шина Волковича), описав вимушену позу хворого при переломі переднього відділу таза (симптом Волковича), запропонував операцію резекції колінного суглоба при гнійному або туберкульозному гоніті (резекція Волковича).

Після 1917 р. в Україні розгортається будівництво мережі лікувальних і профілактичних закладів. Після закінчення громадянської війни особливу увагу було звернено на організацію хірургічного обслуговування шахтарів Донбасу, працівників у галузі важкої промисловості.

Юрій Юрійович Вороний (1895 – 1961) – видатний хірург-новатор, народився на Полтавщині. По закінченню Київського медичного інституту (1921) працював в хірургічних клініках Києва, очолював лабораторію експериментальної хірургії в Києві (1950-1960), досліджував проблеми трансплантації, опрацював імунобіологічний підхід, встановив імунний механізм відторгнення пересадженої нирки і описав комплемент-зв'язуючі антитіла, що з'являються після перещеплення (1929). Здійснив першу в світі клінічну пересадку трупної нирки (1933), чим започаткував новий етап трансплантології. За участь в українській національно-визвольній боротьбі зазнав утисків з боку комуністичного режиму.

Важливу роль у діяльності воєнно-санітарної служби, в організації лікування та обслуговування поранених відіграли радянські жінки (40% фронткових лікарів, 43% фельдшерів, 40% санінструкторів та санітарів).

Було нагромаджено великий досвід у різних галузях воєнної медицини.

Після війни в Україні сформувалося багато наукових шкіл, які внесли значний вклад не лише у вітчизняну, але й у світову медицину. Все це сприяло розвитку хірургічної техніки, розширенню діапазону оперативних втручань.

У 1957 р. видатним хірургом М.М. Амосовим було створено у Києві перше відділення серцевої хірургії, у 1983 р. – організовано НДІ серцево-судинної хірургії. Микола Михайлович Амосов (1913–2002) – видатний хірург і винахідник, походив з Росії. Закінчив в Архангельську медичний інститут (1939) та заочний індустріальний інститут (1940). Організував і очолив у Києві першу в країні кафедру грудної хірургії (1955–1970), засновник і директор Київського інституту серцево-судинної хірургії (1983–1988), завідувач відділу біокібернетики Інституту кібернетики Академії Наук (1959–1990). Засновник резекційної хірургії легенів, розробив і впровадив в медичну практику оригінальні апарати штучного кровообігу, провів вперше в країні протезування мітрального клапана (1953). Уперше в світі розробив і впровадив в практику протитромбічні протези серцевих клапанів (1965), заклав основи школи біологічної та медичної кібернетики.

В 1955 році вперше в Україні Миколою Михайловичем Амосовим були виконані операції при вроджених та набутих вадах серця. А вже через три роки в Україні виконано першу операцію зі штучним кровообігом. Таких операцій виконано вже більше 35 тисяч.

В Києві в 1963 році вперше в Радянському Союзі виконано протезування мітрального клапана (М. М. Амосов), а також – операція на серці в барокамері (Л. М. Сидоренко, Л. П. Чепкій).

Миколою Михайловичем Амосовим в 1965 році вперше в Світі створені та впроваджені в практику антитромботичні протези клапанів серця. М.М. Амосов вніс великий вклад і у розвиток легеневої хірургії в Україні, організувавши у 1952 р. в Києві спеціалізовані відділення, а в 1955 р. – першу в Україні кафедру торакальної хірургії. Науково-методичним центром трахеобронхіальної хірургії стала кафедра пульмонології Київського інституту вдосконалення лікарів.

В середині ХХ сторіччя починається формування анестезіологічної служби в Україні. При провідних хірургічних клініках організуються анестезіологічні центри. У 1957 р. кафедру торакальної хірургії було перетворено на кафедру торакальної хірургії і анестезіології Київського інституту вдосконалення лікарів, яку очолив професор А.І. Трещинський.

В 1959 році в Києві розпочато роботу з розвитку медичної кібернетики.

Апарат «штучна нирка» прийшов на допомогу київським лікарям в 1961 році.

Геннадієм Васильовичем Книшовим в 1973 році виконано перше аортокоронарне шунтування. В 1978 році впроваджено в практику метод

фармако-холодового захисту міокарда (В. Б. Максименко). Компонентна інфузійна гемотерапія була впроваджена в хірургію А. М. Криштофом в 1983 році. Перша балонна вальвулопластика при клапанному стенозі легеневої артерії була виконана в 1984 році Ю. В. Панічкіним. Хірургічна корекція тахісistolічних форм аритмій впроваджена в життя в 1986 році (Г. В. Книшов). Вперше в Україні В. Б. Максименком використана внутрішньоаортальна балонна контрапульсація та синхронізований штучний кровообіг для підтримки функції серця і легенів. Ілля Миколайович Ємець широко відомий кардіохірург як на Україні, так і далеко за її кордонами. Саме ним в 1992 році була виконана перша операція при вродженій ваді серця у новонародженого. Премією Європейського Конгресу перфузіологів в 1993 році була відзначена розробка першого в Світі комп'ютерного тренажеру для штучного кровообігу.

Удосконалились за останні десятиріччя діагностика та хірургічні методи лікування захворювань органів черевної порожнини. Велику роль щодо цього відіграв Київський інститут експериментальної і клінічної хірургії, очолюваний академіком О.О. Шалімовим.

У 1965 р. було організовано Науково-дослідний інститут захворювання нирок і сечовивідних шляхів (урології), який став науково-організаційним центром урологічної допомоги в республіці. Сьогодні його очолює академік О.Ф. Возіанов, Президент Академії медичних наук України.

Поліпшення нейрохірургічної допомоги населенню стало можливим тільки зі створенням у Києві в 1950 р. Українського НДІ нейрохірургії на чолі з видатним нейрохірургом О.І. Арутюновим, а пізніше – академіком А.П. Ромодановим.

У останні десятиріччя набула розвитку спеціалізована допомога при захворюваннях органів слуху та верхніх дихальних шляхів. Значний вклад у розвиток цієї галузі вніс професор О.І. Коломійченко та його школа.

Для розвитку онкологічної науки велику роль відіграв Інститут експериментальної біології та патології (організований у Києві в 1930р.), під керівництвом О.О. Богомольця, який розгорнув плідну науково-дослідну діяльність з питань експериментальної та клінічної онкології. О.О.Богомольцем була впроваджена теорія про роль сполучної тканини в процесі розвитку, профілактики та лікування онкологічних захворювань. Він створив школу експериментаторів, які успішно вивчали питання канцерогенеза (Р.Є. Кавецький, Є.О. Татаринов та ін.).

В 1934 р. при Київському рентгено-радіологічному та онкологічному інституті була відкрита клініка на 50 ліжок для онкологічних хворих. В цій клініці вже в повоснні роки було 150 ліжок, і свою науково-практичну діяльність здійснювали професори І.Т.Шевченко, І.Я.Слонім, І.П.Дедков, С.М.Слинчак – яскраві представники київської школи онкологів.

Велика заслуга в розвитку онкологічної допомоги в Україні належить академіку Р.Є. Кавецькому, який з 1966 р. і до кінця свого життя очолював створений ним Київський інститут експериментальної та клінічної онкології. Цей заклад став провідним в галузі теоретичної онкології та сьогодні відіграє велику роль в розвитку онкологічної допомоги на Україні. Сьогодні інститут має назву – Інститут експериментальної патології, онкології та радіобіології НАН України імені Р.Є. Кавецького.

Розвиток кафедри онкології Національного медичного університету ім.О.О.Богомольця тісно пов'язаний з Київським рентген-радіологічним онкологічним інститутом, згодом він отримав назву НДІ радіології та онкології, а з 2008 він носить назву Національний інститут раку. Саме на його базі була організована в липні 1974 року кафедра онкології Київського медичного інституту.

Сьогодні кафедра успішно співпрацює з Національним інститутом раку, Інститутом експериментальної патології, онкології та радіобіології ім.Кавецького Р.Є. тощо. Впродовж багатьох років існування кафедри співробітники займались вивченням багатьох проблем клінічної та експериментальної онкології, зокрема вивчали: дію різних сорбентів для дезінтоксикації у онкологічних хворих на фоні хіміопроменевої терапії, співпрацюючи з інститутом Хімії поверхні НАН України; методи імунології та радіоімунології - застосування специфічних вакцин з пухлини в лікуванні злоякісних новоутворень. Широко досліджувались питання реабілітації та лікування онкологічних хворих. Було розроблено методики та показання до застосування гіпертермії пухлин, магнітотермії, термохіміо- та терморадіотерапії за допомогою вітчизняних апаратів “Ундатерм” та “Магнітерм” при співпраці з фізико-технічною лабораторією УНДІОР (дисертації асистентів к.м.н. О.В.Кравченко, Л.В.Гривкової, І.М.Мотузюка). Проводиться подальше вивчення результатів застосування ендолімфатичного введення цитостатиків при колоректальному раці та внутрішньопухлинного введення цитостатиків при саркомах м'яких тканин та раку молочної залози. З метою профілактики гострих шлунково-кишкових виразкових стресових кровотеч в процесі комплексного лікування злоякісних пухлин різних локалізацій розроблені схеми профілактики (дис. к.м.н., асистента О.С.Зотова). Вивчені та обґрунтовані показання для органозберігаючого лікування раку шийки матки ранніх стадій (дис. д.м.н., проф. Г.О.Вакуленко). Під керівництвом професора І.Б.Щепотіна було розроблено та впроваджено в клінічну практику стандарти діагностики та лікування онкологічних хворих, Загальнодержавна програма «Боротьба з онкологічними захворюваннями на 2007-2016рр.», Загальнодержавна програма «Рак не вирок».

Розробляються показання для органозберігаючого лікування раку молочної залози та одномоментної пластики, метод комплексного

реконструктивно-відновлюючого лікування хворих на місцево-поширений рак молочної залози

В ці ж роки київськими науковцями досліджено фундаментальні механізми масопереносу кисню в організмі людини.

Крім цього, створено нові інформаційні технології для виявлення регуляторних характеристик фізіологічних систем людини. З їх допомогою знайдено низку залежностей показників фізіологічних систем, які раніше виявлялися тільки в експерименті. Розроблена ефективна система хірургічного лікування та імунорекції при інфекційному ендокардиті. Накопичено найбільший у світі досвід – більше 1 000 операцій.

За останнє десятиріччя київськими лікарями-науковцями розроблені оригінальні теорії патогенезу обструктивних гіпертрофічних кардіопатій, а на їх основі – перспективний метод лікування – двокамерна електрокардіостимуляція (Г. В. Книшов). Досліджується феномен резонансу при коливальних процесах у системі кровообігу. Розробляються методи оптимізації екстракорпоральної підтримки функції серця, легенів і нирок. Проводяться фундаментальні дослідження в області розробки медичної техніки і біоматеріалів. Освоюються телемедичні технології в області кардіології та кардіохірургії. Київські лікарі отримали можливість брати участь у медичних телемостах.

З початку XXI сторіччя в Києві виконуються операції аорто-коронарного шунтування на працюючому серці. Розроблено оригінальний метод фармакохолодової захисту міокарда із застосуванням штучної крові. З 2002 року застосовуються гіпертермічні перфузії при інфекційному ендокардиті та захист міокарда штучної кров'ю (перфтораном). Також впроваджені методики проведення операцій без донорської крові.

Виконуються операції аорто-коронарного шунтування на працюючому серці (без штучного кровообігу), досвід яких дозволив вдвічі перевищити відповідні якісні показники США.

Розроблений в 2006 році метод корекції аневризми лівого шлуночка при хронічній ішемічній хворобі серця дозволив знизити летальність при їх хірургічному лікуванні.

За останні роки науковий напрямок київських кардіохірургів пов'язаний з діагностикою та лікуванням вроджених вад серця з супутнім передсердним ізомеризмом і дзеркальним розташуванням внутрішніх органів, а також – з методикою транскатетерного лікування мерехтіння передсердь, яка дозволяє усувати аритмію майже в 100% випадків практично без ускладнень.

Звичайно, назвати імена всіх лікарів, які зробили вагомий внесок у розвиток світової медицини, це завдання спеціальних монографій і наступних досліджень, предмет тривалих копітких пошуків. Окремого аналізу вимагають

також матеріали про роботи на світовому рівні сучасних наших науковців, розробки за роки незалежності нашої держави.

Проте, як видно з наведеного короткого огляду, немало лікарів, які протягом століть народилися або працювали в Україні, в багатьох випадках спеціалізувалися і вдосконалювалися в європейських і американських лабораторіях і клініках, співпрацювали з найкращими європейськими вченими і зробили немало відкриттів та винаходів, що увійшли в скарбницю світової медицини. Деякі з цих відкриттів високо оцінено світовою лікарською громадськістю, а імена цих лікарів увійшли свого часу в історію медицини, проте асоціювалися з російською, австрійською, польською або радянською медициною, їх українське походження чи місце праці замовчувалося або не бралось до уваги.

Немало відкриттів і винаходів українських лікарів не було широко відомо в Європі із-за недостатніх наукових контактів, особливо під час «залізної завіси» за панування тоталітарного режиму. Як наслідок - досягнення лікарів України не завжди достатньо відображені в європейській та американській загально-медичній та медико-історичній літературі.

Як приклад можна назвати тлумачний словник Дорланда (12), який подає біля тисячі імен, але навіть в українській версії (13) не згадує пріоритети українських вчених. Інтернет-видання «Wikipedia» (14) в розділі «Українські лікарі» називає лише В.Філатова і С.Федорова.

Європейська орієнтація України, стрімкий розвиток наукових і інших контактів з європейськими країнами, впровадження болонської системи у вищій медичній освіті – все це сприяє дальшому підвищенню рівня медичної науки в Україні, поступовому збільшенню її ролі у світовій медицині.

Література

1. Алексєнко І.П., Бенюмов Р.Я. Сторінки історії Київського медичного інституту / Гол. ред. П.Л. Шупик. – К.: Держмедвидав УРСР, 1988. – С. 635 – 647.
2. Борнгаупт Ф.К. Очерк развития хирургии за XIX столетие // Унив. Изв. – 1992. - №11. – С. 3 – 31.
3. Лыпкань А.Е. К истории становления советской терапии на Украине // Врачеб. дело. – 1989. - №10. – С. 110 – 114.
4. Ястреб Н.И. Развитие терапии в Украинской ССР. – К.: Здоровья, 1992. – 167 с.